

Göç ve Göçmen Kavramlarından Hareketle, Bulgaristan'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Yapılan Kitlesele Göçler

Hilal Ezgi KANAR¹

Coşkun DOĞAN²

¹Lisans Öğrencisi, Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, hezgikanar@trakya.edu.tr, Orcid: 0000-0001-9459-5735

²Öğrt.Gör.Dr. Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, coskundogan2002@yahoo.de, Orcid: 0000-0002-6072-2721

Özet: İnsanlık tarihi kadar eski bir olgu olan göç; her zaman dünyanın en büyük sosyal sorunlarından biri olmuştur. Çok farklı nedenlerle oluşan göç, gerek ülke içi gerekse ülkelerarası yol açtığı etkilerden ötürü çok önemli bir süreç kabul edilmektedir. Göç eyleminin gerçekleşme şekli ve nedenleri göç ve göçmen kavramlarının farklı anlamlara gelmesine neden olmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde olduğu gibi cumhuriyet sonrasındaki dönemde de Türkiye, çeşitli ülkelerden yapılan kitlesele göç hareketlerine sahne olmuştur. Bu kitlesele göçlerin en bilinenleri Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göçlerdir ve en önemli özelliği süreklilik sağlayıp, aralıklı bir şekilde devam etmiş olmasıdır. Çok yakın tarihlerde yaşanan büyük kitlesele göç dalgaları genelde Asya'dan Avrupa'ya genelde ekonomik nedenlerden kaynaklı olurken, 1925, 1951 ve 1989 yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'ne tam tersi bir göç olayları yaşanmıştır.

Bu çalışmada, göç ve göçmen kavramlarının tanımlarından hareketle, dünyada ve cumhuriyet sonrasında Türkiye'ye yönelik kitlesele göçler ve özellikle Bulgaristan'dan Türkiye Cumhuriyeti olan kitlesele göç dalgaları nedenleriyle birlikte örnek alınarak irdelenecektir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'ne Türk asıllı göçmenlerin göç etmelerinin temel nedenleri çerçevesinde nitel bir araştırma şeklinde yorumlama şeklinde incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Göç, Göçmen, Kitlesele Göç

Concepts of Immigration and Immigrants Gesture, Bulgaria, the Republic of Turkey carried out mass migrations

Abstract: Migration, a phenomenon as old as human history; has always been one of the biggest social problems in the world. Immigration for many different reasons is regarded as a very important process due to the effects it causes both within and between countries. The way and reasons of immigration act cause the concepts of migration and immigration to have different meanings.

also in the period after the republic as it was during the Ottoman Empire, Turkey has been the scene of massive migration movements made from a variety of countries. The best known of these are the migration to mass immigration from Bulgaria to Turkey and providing continuity the most important feature is that it has continued on an intermittent manner. great waves of mass migration that took place in very recent times, usually for economic reasons, while generally sourced from Asia to Europe, 1925, 1951, and opposite of the Republic of Turkey in 1989, there has been a migration events.

In this study, the definition of the concept of migration and immigration movement, mass migration to Turkey and in the world, and especially after the republic will be examined together with the reasons modeled waves of mass immigration from Bulgaria, the Republic of Turkey. There will also be examined as a qualitative research in the form of interpretation within the framework of the basic causes of migration of immigrants of Turkish origin to Turkey.

Keywords: Immigration, Immigrant, Mass Migration

1. Giriş

İnsanoğlunun dünyada var olması kadar eski olan göç eylemleri, son yüzyılda yaşanan küreselleşme ile birlikte daha karmaşık ve geniş bir boyut kazanmıştır. Göç eylemleri kitlesele boyutlara ulaşmış, uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Göç türleri sosyal, siyasi, ekonomik, dini, çatışma gibi nedenlere dayalı olmasına rağmen genelde Asya ve Afrika'nın yoksul ülkelerinde ekonomik refah düzeyi yüksek olan batı ülkelerini hedef almış gözükmektedir. Ancak yaşanan uluslararası kitlesele göç hareketliliğinden coğrafi konumu nedeniyle Türkiye'de gerek göçmenlerin transit geçişi için

gerekse yerleşmek amacıyla olsun oldukça etkilenecektir.

"Göç" ve göç eyleminin öznesi olan "Göçmen" kavramları, nedenlerine bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. Göç türlerinin gelişmesi sadece mekan değiştirmeler değil aynı zamanda süreç ve göçün yapılış şekli ile alakalıdır. Göç ve Göçmen türlerinin bu kadar farklı olması, göç eylemlerinin çeşitliliğinin özellikle bugünün dünyasında yaşanan küreselleşme ile iniltidir. İletişim ve ulaşım konularında yaşanan hızlı erişimler göç eylemlerini tetiklemektedir. Ancak yaşanan birçok uluslararası bireysel ve kitlesele göçmenlerin kendi kimliklerini buldukları yerde yaşayamamalarından

kaynaklanmaktadır. Buna en güzel örnek Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik Türk asıllı insanların yaptıkları kitlesel göçlerdir.

Türkiye farklı zamanlarda farklı uluslararası göç eylemlerine sahne olmuştur. Özellikle Osmanlı İmparatorluğunun çöküşü ile birlikte ulus devletler kurulmuş ve kitlesel göç bağlamında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Bulgaristan ve Yunanistan arasında bir nüfus değişimi olmuştur. Bu nüfus hareketliliği zaman içerisinde dönem dönem Türkiye'ye yönelik olarak devam etmiştir. Kitlesel göç bağlamında yapılan en büyük göç eylemleri, Bulgaristan devletinin kuruluşundan beri uyguladığı asimilasyon politikası nedeniyle yüz yıl içerisinde Bulgaristan'da yaşayan Türk Müslüman toplumunun Türkiye'ye yapmak zorunda kaldıkları göçlerdir. Bu göç eylemleri esnasında Türkiye'nin Avrupa'ya açılan kapısı olan ülkesine de Bulgaristan ve Yunanistan'a sınır kapıları bulunan Edirne şehrini her alanda derinden etkilemiştir.

Yıllar içerisinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan bütün kitlesel göçler karayolu ile Edirne ve Kırklareli şehirleri üzerinden yapılmıştır. Türkiye'nin sınır kapılarını açmasıyla birlikte Çebi'ye göre (1989), özellikle 1989 yılında olan en büyük kitlesel göçte 313.894 soydaşımız Türkiye'ye göç etmiştir. Edirne ve Kırklareli gibi Bulgaristan'a sınırı olan iki kente göçmenler geçici olarak tutulmuştur. Bu zor süreç, Edirne ve Kırklareli halkının yardımseverliği ve Türk soydaşlarla dayanışma içerisinde olmaları sayesinde çabucak aşılmıştır. Ancak çoğu Edirne'den ayrılarak göçmen daha önceki yıllarda göç etmiş akrabalarının bulunduğu başta Bursa olmak Tekirdağ ve Kocaeli gibi illere yerleşmişlerdir.

Türk asıllı kimselerin Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç nedenlerinin başında Çetin'e göre (2008), Bulgaristan hükümetinin Türklere yönelik asimilasyon politikası nedeniyle dini, kültürel, sosyal, ekonomik baskılar gelmektedir. Bulgaristan'dan yapılan göçler, son yüzyılda Avrupa'dan Asya'ya yönelik yapılan en büyük kitlesel göç hareketliliğidir. 1925 ve 1951 büyük kitlesel göçleri sonucunda Türkiye'ye gelmek zorunda kalan Türk soydaşlar, Türkiye'de çeşitli illerde iskan edilmiştir. Ancak en son ve büyük olan kitlesel göç 1989 göçünden sonra, Türkiye'ye göç eden soydaşların birçoğu uyum sorunu yaşadıkları ve Bulgaristan'da ki haklarını kaybetmek istemedikleri için geri döndükleri belirlenmiştir. Kalanlar için uyum süreci, o dönemlerde göçmenlerin psikolojik ve sosyo-kültürel uyumu konusunda fazla çalışma yapılmamış olması onların Türk toplumuna tam uyumunu geciktirmiştir.

2. Göç ve Göçmen Kavramlarının Tanımı

İnsanların göç eylemleri, belirli zaman içerisinde doğa ve insanlarla yapılan mücadelelerin bir bölümüdür. Daha iyi çevresel, güvenli ve ekonomik koşullarda yaşamak için tarihin her döneminde göç eylemlerini gerçekleştirmişlerdir. Zaman ve mekan açısından bakıldığında göç ve göçün öznesi durumunda olan göçmen kavramlarının sürekli olarak tanımlarında farklılıklar olmaktadır. Çünkü her geçen zaman göç eyleminin kapsam alanı ve boyutunun değiştiği görülmektedir. Göç kavramı en genel anlamıyla Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğünde şöyle tanımlanmaktadır.

Göç, ekonomik, toplumsal veya siyasi sebeplerle bireyler ile toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret (tdk.gov.tr, 2015).

Göç eylemi bir yerden bir yere olan nüfus hareketleridir. Bu hem kaynak ülkede hem de hedef ülkedeki demografik yapıyı etkilemektedir. Birey ya da toplumların göç nedenlerinin neler olduğuna bakılmaksızın yer değiştirmeleri göç hareketliliği olarak ifade edilmiştir. Bu anlamda IOM göç kavramını şu şekilde tanımlanmıştır.

Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir Devlet içinde yer değiştirmesi. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin, ekonomik göçmenlerin, aile birleşimi gibi farklı amaçlarla hareket eden kişilerin göçü de dâhildir (IOM, 2011:34-35).

Bir yerleşim biriminden başka bir yerleşim birimine sürekli kalıcı olmak amacıyla yapılan bireysel ya da kitlesel göç eylemleri insan ve toplum yaşamında büyük bir değişim kazandırmaktadır. Kıtalararası, ülkelerarası, bölgelerarası yapılan göç eylemleri uygarlıklar ve kültürlerarası etkileşimi sağlamış ve bunun sonucunda da sosyo-kültürel değişimler söz konusu olmuştur. Toplumların yapılarında değişim ve dönüşüme neden olan ve her alanda etkileyen "Göçün Tanımı" Birleşmiş Milletler Topluluğu'nun literatüründe de aşağıdaki gibi yapılmaktadır:

Göç, "bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde bir yerden başka bir yere gitmesi" olarak tanımlanmakta ve süresi, yapısı ve nedenine bakılmaksızın insanların yer değiştirmesi sonucunu doğuran nüfus hareketleri bu kapsama dâhil edilmektedir. Söz konusu yer değiştirme hareketleri

gönüllü ya da zorunlu sebeplerle gerçekleşebilmektedir. Silahlı çatışmalar, doğal afetler, siyasal veya ekonomik sebeplerle milyonlarca insan doğup büyüdüğü toprakları terk etmektedir (BM Küresel Göç İstatistikleri, <http://esa.un.org/unmigration/wallchart2013.htm>, Erişim tarihi 17.02.2015).

Göç eyleminin tanımında bazı temel özellikler söz konusudur. Bunlardan göç eden birey ya da toplumun mutlaka yaşam alanlarını değiştirme koşulu vardır. Yaşamalarını sürdürdükleri yeden başka bir yere doğru hareketlenmeleri gerekmektedir. Göç eyleminde yaşanan nüfus hareketliliği zaman çizelgesi dahilinde olması ve göç edilen bölgede belirli bir süre kalınması zorunluluğudur. Göç hareketliliği kendiliğinde olan bir eylem değildir. Bu eylemin arka planında bulunan ve göç eylemini tetikleyen neden veya nedenler olmalıdır. Bu nedenler doğadan ve insan eliyle oluşturulan eylemlerden kaynaklanmaktadır. Bu anlamda Yalçın göçü şu şekilde tanımlamaktadır.

Bir yerden başka bir yere yapılan, sosyo-kültürel, politik ve bireysel dinamiklerden etkilenen, kısa-orta ve uzun vadeli olan bu eylem, geriye dönüşü planlı veya sürekli yerleşim hedefi güden bir yer değiştirme hareketidir (Yalçın, 2004:12-13).

İnsanın doğduğu büyüdüğü ve yaşamının belli bir dönemini geçirdiği mekan ve kültürlendiği toplumu terk etmesi, bireyin iç dünyasında büyük yaralar açmaktadır. Kendi değer yargılarından uzaklaşıp farklı değer yargılarının yaşandığı bir yere gitmek bireyin sosyal yapısını ve yaşamına ilişkin her alanda dönüşüm yaşamasına neden olmaktadır. Bu anlamda her ne kadar göç eyleminin kendine özgün şekli olsa da sadece yer değiştirmek anlamında kullanılması göç kavramının anlamını daraltmak anlamına gelmektedir. Halbuki, göç olgusu siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel kavramlarla birlikte ele alınmalıdır. Bu anlamda göç kavramı tanımıyla ilgili düşüncelerini Ertan Akkoyunlu & Ertan şu şekilde ifade etmişlerdir.

Ekonomik, siyasi, toplumsal ve diğer gelişmelerden bağımsız ele alınamayacak olan göç hareketliliği; yalnızca bir disipline sıkıştırılmayacak ölçüde çok boyutludur ve göç olgusunu anlayabilmek için siyaset bilimi, hukuk, psikoloji, tarih, coğrafya gibi disiplinlerden yararlanılması kaçınılmazdır (Ertan Akkoyunlu & Ertan, 2017:11).

Mekan ile insan arasındaki bağın bozulmasına neden olan göç eylemi, çeşitli nedenlerle gerçekleştirilen coğrafi bir yer değiştirme anlamına

gelmektedir. Ancak, göç eyleminin çok yönlü etkileri, göçün tanımının kapsam olarak boyutlarının değişmesine ve hemen hemen her bilim dalının araştırma konusu olmasına neden olmaktadır. Eylem olarak göç hareketliliğini gerçekleştiren kimseler **göçmen** olarak adlandırılmaktadır. Göçmen kişi için gönüllü olarak göç eylemini gerçekleştiren tanımı yapılırsa da, göç hareketliliğinde zorlayıcı nedenler de olabilir. Bu durumda da göç eylemini gerçekleştiren kimseler göçmen olarak adlandırılmaktadır. Ancak kısa süreli olarak belli bir yerlere gezi, çalışma, eğitim vb. amaçla yapılan yer değiştirmeler göç olarak ve yer değiştiren kimseler, göçmen olarak tanımlanmamaktadır. Bu anlamda IOM (Uluslararası Göç Örgütü) göçmen kavramını şöyle ifade etmektedir.

Uluslararası ölçekte, evrensel olarak kabul edilmiş bir 'göçmen' tanımı bulunmamaktadır. Göçmen terimi genellikle, bireyin göç etme kararını, zorlayıcı dış faktörlerin müdahalesi olmaksızın kendi özgür iradesiyle ve 'kişisel uygunluk' sebepleriyle aldığı tüm durumları kapsar şekilde anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu ifade, maddi ve sosyal koşullarını iyileştirmek ve kendileri ve ailelerine ilişkin beklentilerini geliştirmek amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye hareket eden kişiler ve aile fertleri için geçerli kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler göçmeni, sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir birey olarak tanımlar. Bu tanım kapsamında, turist veya işadamı statüsüyle daha kısa sürelerde seyahat eden kişiler göçmen olarak değerlendirilmemektedir. Ancak yaygın kullanım, tarım ürünlerinin ekimi veya hasadı için kısa sürelerde seyahat eden mevsimsel tarım işçileri gibi kısa dönemli göçmenlerin bazı türlerini de kapsar (IOM, 2011:37).

Göç eyleminin öznesi olan göçmen ve ya göçmenler, göç öncesinde, esnasında ve sonrasında yaşanan bütün olaylardan her anlamda etkilenen kimselerdir. Göçmenlerin göç eylemlerini hedef mekana gerçekleştirme şekline ve göçün gerçekleşme nedenlerine göre farklı isim altında tanımlanmaktadır.

3. Göç ve Göçmen Türleri ve Göçün Nedenleri

Göç konusu artık dünyada yarattığı etkilerden ötürü en önemli konulardan biri haline gelmiştir. Gün geçtikçe artan göç eylemleri artık uluslararası bir sosyal sorun olmuştur. Bu bağlamda göç eylemleri

nedenleri ve sonuçları ile kapsamlı ve boyutlu değerlendirilmesi gereken bir olarak ele alınması gerekmektedir. Göç eylemlerinin oluşmasına neden olan olayların çeşitliliği göçmen kimliğinin de farklılaşmasına neden olmaktadır. Göçmenlerin göç eylemine yönelik tutum ve davranışları günün koşullarına göre değişmekte ve hem kendi toplumunu hem de göç edilen toplumu olumsuz yönde etkilemektedir. Göç hareketliliğinin ve göçmen tiplerinin farklı olmasının nedenleri, bireylerin veya toplumların her birinin göç etme kararına varmalarının nedenleri ve oluş şekilleridir.

Göç hareketliliğinin organize edilmiş durumuna, nedenlerine göre değişik isimler verilmektedir. Göç; bireyler ya da insan topluluklarının yaptığı bir yer değiştirme eylemidir. Bu anlamda göç, **Bireysel Göç** ve **Toplu ya da Kitlesele Göç** olarak sınıflandırılmaktadır. **Bireysel Göç**; kişilerin bireysel olarak veya aileleriyle birlikte göç ettiği durumlardır. Bu tür göçler bireyin kendisi tarafından, örgütler veya devletlerin desteğiyle gerçekleşmektedir. Kitlesele Göç, çok sayıda insanın birden bire aynı zamanda yer değiştirmesidir. Kitlesele göçler, önceden planlanmamış göç hareketleridir. Birden ortaya çıkan çevresel felaketler, savaş, çatışma ortamları kitlesele göçleri tetikleyebilmektedir. Bu bağlamda kitlesele göç, insanların belli örgütler ve devletin kurumları aracılığı ile sürekli ikametlerini değiştirerek çıkış noktası ve hedefi belirli yasal dayanağı olan düzenli bir şekilde yapılır ki; buna **Düzenli Göç** denmektedir. **Düzensiz Göç** ise; Uluslararası göç sözlüğünde şöyle tanımlanmaktadır.

Gönderen, transit ve kabul eden ülkelerin düzenleyici normlarının dışında gerçekleşen hareketlilikler. Düzensiz göç konusunda açık veya genel kabul gören bir tanım yoktur. Hedef ülkeler açısından, göç düzenlemeleri uyarınca gerekli izin veya belgelere sahip olmadan bir ülkeye giriş yapmak veya bir ülkede kalmak veya çalışmak anlamına gelmektedir. Gönderen ülke açısından ise örneğin, bir kişinin geçerli bir pasaportu veya seyahat belgesi olmadan uluslararası bir sınırı geçmesi veya ülkeden ayrılmak için idari koşulları yerine getirmemesi gibi durumlarda düzensizlik söz konusudur (IOM; 2011:26).

Dünyada her alanda teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte büyük değişimler yaşanmıştır. İletişimin yaygınlaşması ve ulaşım alanlarında insanlara önemli oranda hızlı hareket olanağının sunulması aynı ülke içerisinde kalkınmışlık düzeyinin farklılık göstermesi ve özellikle bu bölgelerde verilen kamu hizmetlerinden daha fazla yararlanma anlamında “iç

göç” şeklinde süreklilik gösteren yer değiştirmeler söz konusudur. Yani kırsaldan şehirlere göç buna en iyi örnektir. **İç göç** kavramını ve nedenlerini Akkoyunlu Ertan & Ertan şu şekilde açıklamaktadır.

İç Göçler, ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimine bağımlı olarak yıllar içinde değişiklik göstermekle birlikte, genellikle kırsal kesimden kent merkezlerine ve özellikle büyük kentlere yönelen göç hareketleri biçiminde olmuştur (Akkoyunlu Ertan & Ertan 2017: 13).

İkamet yerlerini terk ederek yeni ve bilinmeyen sosyo-kültürel yapıya sahip yerlere göç ederek yerleşmesinin temel nedenleri vardır. Neden olmaksızın hiçbir kimse yaşam alanını değiştirme kararı almaz. Bireylerin ve toplulukları göçte zorlayan nedenler (çevre koşullarının bozulması, savaşlar, siyasi sorunlar, ekonomik sorunlar gibi) olabilmektedir. Bu “**Zorunlu Göç**” göç hareketliliğidir. Ancak insanlar gönüllü olarak göç kararı almaktadır. “**Gönüllü Göçün**” temel nedeni insanların yaşam düzeylerini değiştirme düşünceleridir. Bu konuyu Öztaş & Zengin şöyle ifade etmektedirler.

Gönüllü göç; bireylerin yaşam düzeylerini geliştirmek amacıyla yeni yaşam alanlarına isteklerine bağlı olarak yerleşmesidir. Zorunlu göç ise, savaş, işgal, iç savaş, etnik anlaşmazlıklar, sürgün vb. nedenlerle bireylerin yaşadıkları alanları terk etmek zorunda bırakılmalarıdır. Aynı zamanda, doğal afetler (deprem, su taşkınları, toprak kayması vb.) ve büyük çaplı inşaatlar (Hidro- elektrik santralleri gibi) sonucunda da halkın sürekli yaşadıkları bölgeleri terk etmesi mecburi göç kapsamına girmektedir (Öztaş & Zengin, 2005:66).

Göç eyleminin öznesi olan kimselere **göçmen, düzensiz göçmen, mülteci, sığınmacı**, gibi isimlendirilmeler yapılmaktadır. Ancak bu kavramların her birinin yaptığı göç etme nedenine göre farklı anlamlara gelmektedir. **Göçmen**, bireylerin ülkelerini veya buldukları yerleri terk etme amaç ve şekline göre farklı şekilde tanımlanmaktadır. Göçmen kavramı, ekonomik, sosyal, eğitim gibi gelecekte beklenenleri daha iyi karşılayabilmek amacıyla, yasal yollardan kendi ülkelerini veya bölgelerini terk ederek göç eylemini gerçekleştiren kimseler için kullanılmaktadır. Göçmenler iyi bir yaşam seviyesine ulaşabilmek için kendi istedikleri için göçmektedirler. Kendi ülkelerine geri dönme hakları vardır. Hatta kendi kaynak ülkesindeki yasal haklardan faydalanabilmektedir. Bunlara en iyi örnek Avrupa’ya çalışmak için giden ve oradaki ülkelere yerleşen Türk işçileridir. Uluslararası Çalışma

Örgütü (ILO) göçmen kavramının kendine özgün bir anlamı olmadığını birçok farklı kavramı da göçmen kavramı içerisinde kullanıldığını belirtmektedir.

Göçmen sözcüğünün uluslararası seviyede, tek bir hukuki tanımı yoktur. Bazı kural koyucular, uluslararası kuruluşlar ve medya kuruluşları, 'göçmen' sözcüğünü hem göçmenleri hem de mültecileri kapsayan ortak bir terim olarak algılar ve kullanır. Örneğin uluslararası göç konusundaki küresel istatistikler, uluslararası göçü, genellikle birçok sığınmacı ve mülteci hareketini de içerecek şekilde kullanır (ILO,1977:1).

Göç eylemleri her zaman yasal yollardan olamamaktadır. Hedef ülkelere yasal izni ve belgeleri olmadan giriş yaparak o ülkede kalan ve çalışan kimselere **Düzensiz Göçmen** denmektedir. Düzensiz göçmenler kendi ülkesinden pasaportu olmadan çıkarak başka bir ülkenin sınırlarını geçen veya yasal yollardan gittiği ülkede vizesi sone erdiği için yasal korumadan yoksun kalan kimselerdir. Yasal uluslararası yasal geçiş koşullarını yerine getirmeden düzensiz şekilde yer değiştiren kişilerdir. Ancak düzensiz göçmen olarak adlandırılmaları yaşa dışı farklı işleri yapan (insan kaçakçısı, insan ticareti gibi) kimselerden ayırmak için bu terim kullanılmıştır. Oral ve Çetinkaya'ya göre düzensiz göçmen kavramının tanımı şu şekildedir.

Düzensiz göçmen, yasadışı giriş veya vizenin geçerlilik tarihinin sona ermesi yüzünden, transit veya ev sahibi ülkede hukuki statüden yoksun kalan kişidir (Oral ve Çetinkaya, 2017:12).

Göçmen ve **Mülteci** kavramları aynı anlamda kullanılsa da aslında ikisinin arasında büyük bir hukuki fark söz konusudur. **Mülteci**; kendi vatandaşı olduğu ülkeyi zorunlu olarak (ırkı, dini, tabiiyeti, siyasi görüşü gibi) yaşamından endişe ettiği veya korktuğu için terk eden kimseler için kullanılmaktadır. Mülteciler kendi ülkelerini geri dönememekte veya dönmek istememektedir. Çünkü evlerine dönmeleri halinde ölümcül gibi kötü sonuçların olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenlerle İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 14. Maddesi, herkesin sığınma talebinde bulunma ve sığınma hakkı alma hakkına sahiptir. 1967 Protokolü ile değişik Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi, 1A(2) Maddesi).1951 Mülteci Sözleşmesi, Madde 1(2)'deki mülteci tanımına ilaveten, 1969 Afrika Birliği Örgütü (OAU) Sözleşmesi ve 1984 Cartagena Bildirisinde benzer şekilde, mültecilerin durumu aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir.

Mülteciler, uluslararası hukuk tarafından tanımlanır ve korunur. Mülteciler; eziyet, çatışma, saldırı veya toplum huzurunu ciddi şekilde bozan diğer durumlarda, geldikleri ülkelerin dışında bulunan ve bunun sonucu olarak da 'uluslararası koruma' talebinde bulunan kişilerdir. İçinde buldukları durumlar, çoğunlukla o kadar tehlikeli ve dayanılmazdır ki, yakın bölgelerdeki ülkelerde güvenlik arama amacıyla ülkelerinin milli sınırları dışına çıkarlar (IOM, 2011:65).

Sığınmacılar ise mülteci olmak için uluslararası koruma isteyen, ancak başvuruları henüz kabul edilmemiş ve mülteci istekleri buldukları ülke veya Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK,UNHCR) tarafından karara bağlanmamış kimselerdir. Statüleri henüz belli olmasa da sığınmacılar ülkelerine geri gönderilmezler. Ancak buldukları ülkede kamu düzenini bozan bir faaliyet yaptığında sınır dışı edilebilmektedirler. Sığınmacı kavramı Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından hazırlanan uluslararası göç sözlüğünde karşılığını şöyle bulmaktadır.

Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler temelinde ülkede kalma izni verilmemişse, bu kişiler ülkede düzensiz veya kanuna aykırı bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler(IOM, 2011:74).

Bireylerin göç eylemlerini gerçekleştirme nedenleri çok çeşitli olmasına rağmen birbiri ile yakından ilişkilidir. Öncelikli olarak göçün hareketliği, öncesinde, esnasında ve sonrasında beraberinde getirdiği sorunların yanında getireceği faydalar göz önünde tutularak yaşanmaktadır. Her ne kadar temelde ekonomik getiriler olsa da, göçün başladığı yerdeki çevresel olumsuzluklardan, siyasi, kültürel, dini, etnik, terör çatışmalarından kaçmak gibi nedenlerden ülkeler veya aynı ülke içerisinde bölgeler arasında gerçekleşmektedir. Bu tür göç hareketleri bireyleri göç etmeye itmektedir. Bireylerin buldukları yerlerle farklı bölgelerde sosyal ve gelişmişlik düzeylerinin farklılığı, daha fazla refah içerisinde yaşamak isteği, o yerlere göç etme arzusunu kamçulamakta ve göç eylemini çekici yani cazip hale getirmektedir.

4. Dünyada Yaşanan Kitlesele Göçler

İlk insanların (Çetin 2017) yaşam tarzı olan avcı ve toplayıcılık döneminin en çarpıcı olgusu göçtür. Tarımla uğraşmaya başladıktan sonra insanların yerleşik düzene geçtikleri düşünülmektedir. Ancak göç eylemleri yine de devam etmiştir. İnsanlık tarihi ile birlikte başlayan göç olgusunun bilinen ilk kitlesele nüfus hareketliliği kavimler göçüdür. Orta Asya'dan çevresel nedenlerle başlayarak batıya yönelen insan toplulukları geçtikleri yerlerdeki toplulukları da hareketlendirmiş ve Avrupa coğrafyasında Batı Roma İmparatorluğunun yıkılmasına ve yeni devletlerin oluşmasına kaynaklık etmiştir. Kınık (2000) bu durumu şöyle açıklamaktadır.

Tarihteki ilk büyük kitlesele göç olayı, 4. yüzyıl ortalarında Çin devletinin egemenliğinden kurtulmak için batıya doğru hareket eden Hun'ların Karadeniz'in kuzeyine yerleşmesi sonucunda buradan kaçan Cermen kavimlerinin yıllar boyunca Avrupa Kitası'nı istila etmesi olarak kendisini gösteren ve bugünkü Avrupa devletlerinin temelini attığı kabul edilen Kavimler Göçü'dür (Akt: Taşkın, 2014:180).

Dünya daha sonraki süreçlerde uzak mesafeli özellikle kıtalararası yapılan göçlere sahne olmuştur. Özellikle kutsal dinleri yaymak amacıyla yapılan savaşlar nedeniyle ve yeni yaşam kurabilmek için yeni keşfedilen kıta Amerika'ya yapılan kitlesele göçler gerçekleşmiştir. Yine Avrupalı köle tüccarları Afrika'dan on milyonlarca kişiyi başta Güney Amerika ülkeleri olmak üzere, Amerika'ya götürerek bir kitlesele göç hareketine neden olmuşlardır. Daha sonraki yıllarda bazı Avrupa devletlerinin (İspanya, İngiltere, Portekiz, Fransa, Hollanda gibi) deniz aşırı ülkeleri sömürgeleştirerek, kendi vatandaşlarının buralara göç etmesini sağlayarak kitlesele göç hareketliliği oluşturmuşlardır. Yine 1900'lü yıllarda Almanya, İngiltere, İrlanda ve birçok İskandinav ülkelerinde Amerika'ya kitlesele göçler yaşanmıştır. 19. yüzyılda (Giddens, 2010) Çin ve Hindistan'dan milyonlarca insan Amerika ve Avrupa'ya işçi olarak gelmişler ancak I. Dünya savaşı çıktığı için geri dönememişlerdir. Yine I. Dünya savaşı sonrası ortaya çıkan yeni ulus devletlerin karşılıklı nüfus değişimleri (Yunanistan-Türkiye; Türkiye-Bulgaristan gibi) kitlesele göç niteliği taşımaktadır. Rusya'da meydana gelen devrim sonucunda Rusya'dan Avrupa ve Türkiye'ye büyük kitlesele göçler olmuştur. Yine Avrupa kıtasından başlayarak tüm dünyaya yayılan ikinci dünya savaşı esnasında ve sonrasında sürgün ve nüfus değişimi gibi büyük kitlesele boyutta göçler meydana gelmiştir. II. Dünya savaşı sonrasında bazı Avrupa ülkelerinin işgücünün karşılanması yönünde büyük gönüllü göçler

meydana gelmiştir. Bu durumu Koçak ve Gündüz şöyle ifade etmektedir.

Avrupa'ya göç dalgaları II. Dünya savaşı sonrasında ortaya çıkmaya başlamıştır. Savaş sonrasında birçok genç insanın hayatını kaybetmesi her sektörde büyük bir açık yaratmıştır. Almanya, Fransa, Belçika ucuz iş gücü için güney Avrupa, Türkiye ve Kuzey Afrika'dan işçi kabul etmiştir. Birçok yabancı işçi, 'misafir işçi' olarak karakterize edilmiş ve geçici olarak ikamet edilecekleri düşünülmüştür. İngiltere, Fransa ve Hollanda daha çok kendi kolonilerinden göçmen işçi almışlardır. İtalya ve İspanya onları örnek almışlar ve tarımsal bölgelerden işçiler getirmişlerdir (Koçak ve Gündüz, 2016:68).

1947 yılında Pakistan'ın Hindistan'dan ayrılarak bağımsız bir ülke olması nedeniyle yaşanan büyük göçte on milyonlarca Müslüman Hindu mübadelesi gerçekleşmiştir. İsrail devletinin kurulması ile dünyanın çeşitli ülkelerinden Yahudilerin oraya göçmesi ve yüzbinlerce Filistinlinin ülkelerini terk etmek zorunda kalması, Berlin Duvarı yapılına kadar yaklaşık 4 milyon Almanın Doğu Almanya'dan Batı Almanya'ya kaçarak sığınması büyük kitlesele göçlerdir (Deniz, 2014). Eski Sovyetler Birliğinin Afganistan'ı 1979'da işgal etmesi nedeniyle Afganistan'dan Pakistan'a ve diğer komşu ülkelere 3 milyon kişi göç etmiştir.

1989'da Berlin duvarının yıkılması doğudan batıya göç hareketini tetiklemiş ve 1991 yılında SSCB ve eski Doğu bloku ülkelerinin dağılmasından sonra milyonlarca insan farklı ülkeler göç ederek iltica etmişlerdir. 1991 de başlayan Körfez krizi ile birlikte halen bugünde süren Ortadoğu ülkelerindeki savaş ve çatışmalar sonucunda özellikle Irak ve 2011 yıldan beri Suriye'den milyonlarca insan, yakın komşu ülkelere (İran, Türkiye; Kuveyt, Lübnan gibi) göç ederek mülteci yada sığınmacı haline gelmişlerdir. Halen devam etmekte olan uluslararası kitlesele göçler dünya ülkelerin en büyük sorunlarından biri durumundadır.

5. Türkiye'ye Yapılan Kitlesele Göçler

Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu Anadolu toprakları tarih boyunca çeşitli medeniyetlere ve imparatorluklara ev sahipliği yapmıştır. Anadolu, topraklarının jeopolitik durumu nedeniyle, oldukça çok kitlesele göçlere sahne olmuş bir yerdir. 1071'de Türklerin bu bölgeye gelmesiyle birlikte bir Türk yurdu olan Anadolu merkezli oldukça geniş topraklara sahip iki büyük Türk İmparatorluğu kurulmuş ve en sonunda da bir ulus devlet kimliği taşıyan 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti

kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce oldukça çok göç hareketlerine sahne olan Anadolu toprakları Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonrada farklı nedenlere dayalı olarak kitlesel göçler sahne olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin coğrafi konumu nedeniyle komşularıyla hem kara hem deniz sınırları olan bir ülkedir. Bu anlamda oldukça da çok sınır kapısı da bulunmaktadır. Deniz, Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarıyla ilgili sayısal olarak şu bilgileri vermektedir.

Türkiye hem uzun kara ve deniz sınırına hem de çok sayıda sınır komşusuna sahip bir ülkedir. Suriye ile 911 km, İran ile 560 km, Irak ile 384 km, Ermenistan ile 328 km, Gürcistan ile 276 km, Bulgaristan ile 269 km, Yunanistan ile 203 km ve Nahçıvan ile 18 km olmak üzere yaklaşık 3000 km kara sınırı uzunluğuna ve 8333 km deniz sınırı uzunluğuna sahiptir. 48 Hava, 53 Deniz, 22 Kara ve 7 Demiryolu olmak üzere toplam 130 sınır kapısından her yıl artan sayıda yabancı giriş – çıkış yapmaktadır (Deniz, 2014:85)

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne kadar Türkiye'ye, farklı zaman dilimlerinde ve farklı yerlerden yapılan kitlesel göçler yaşanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik yapılan göçler, Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki kadar yoğun olmasa bile Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılıp, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Yunanistan ile yapılan nüfus değişimi, Cumhuriyet sonrasındaki kitlesel göç hareketlerinin ilkinin oluşturmaktadır. Cumhuriyet döneminin ilk zamanlarında yaşanan göçler, aynı kültüre ve aynı etnik yapıya dayanan bir devlet olma politikası doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. 1923-1960 yılları arasında Türkiye'ye göç eden kişi sayısı 1.204.205'tir. Çavuşoğlu bu konuda şöyle söylemektedir.

1923-1960 döneminde Türkiye'ye "göçmen" ve "mübadil" ve "sığınanlar" olarak gelenlerin sayısını 1.204.205 olarak vermektedir. Bunlar arasında (384 bini "mübadil" olan) Yunanistan göçmenlerinin sayısı 407 bin 788 (%33.9), Bulgaristan göçmenlerinin 374 bin 478 (%31.1), Yugoslavya-Makedonya göçmenlerinin 269 bin 101 (%22.4), Romanya göçmenlerinin ise 121 bin 351 (%10)'dir. Yugoslavya-Makedonya göçmenlerinin 108 bin 179'u 1923-1933 döneminde (bu dönemde çeşitli ülkelerden gelen göçmenlerin %17.2'si), 160 bin 922'si de 1934-1960 döneminde (bu dönemde çeşitli ülkelerden gelen

göçmenlerin %28.8'i) gelmiştir (Çavuşoğlu;2007:133).

Cumhuriyet dönemi ilk kitlesel göç, 1923 yılında Türk-Yunan nüfus mübadelesi adı altında, iki devlet tarafından karşılıklı yapılmış olup, bu nüfus değişim hareketi ile 1938 yılına kadar geçen süre zarfında Yunanistan'dan toplamda 384 bin kişi göç etmiştir.

Kuruluş döneminde Yunanistan'dan gelen göçün, "mübadile" anlaşmasıyla karşılıklı olarak gerçekleşen kitlesel bir zorunlu göç uygulaması olduğunu biliyoruz. Bu nedendir ki, mübadele göçü, siyasal ve kültürel açıdan çok önemli etkiler yaratmıştır. Ancak, bu yayınlarda, aynı dönemde ve aynı kurumsal çerçeve içinde gerçekleşse de, Balkan göçlerine fazla yer verilmemesi dikkati çekmemektedir (Erdener, 2014:141-142)

Bir diğer önemli kitlesel göç hareketi ise, Yugoslavya ve Makedonya'da yaşayan Türklerin Türkiye'ye gelişinde yaşanmıştır. İlk göç 1924 yılında gerçekleşmiştir ve bunu 1936 ve 1953 yılında yaşanan göç dalgaları izlemiştir. Yugoslavya'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne toplam olarak 305.158 kişi göç etmiştir. Cumhuriyet döneminde Türkiye'ye yapılan kitlesel göç hareketinin en büyüğü ve en bilineni 1989'da Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göçtür. Turhan (2008), Bulgaristan'dan yapılan göçler 1925 yılında başlayıp, 1989 yılına kadar zamansal aralıklarda devam ettiğini söylemektedir. Bu sürede 4 aşamalı olarak gerçekleşen göç dalgalarında, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü kayıtlarına göre (Erdener, 2014); Türkiye'ye gelen kişi sayısı toplamda 800 bin kişiye ulaşmış olup, bunların 218.998 kişisi 1925-1949 yılları arasında, 156.063'ü 1949-1951 yıllarında ve 116.521'i ise 1968-1979 zaman aralığında Türkiye'ye göç etmiştir. Bu göç dalgalarının en büyüğünü 1989 yılında, Bulgaristan hükümetinin asimilasyon politikaları ile birlikte dinsel ve kültürel baskılarla karşı karşıya kalan, Bulgaristan sınırları içinde etnik kimliklerini kaybetmeme çabasında olan Türkler gerçekleştirmiştir.

1979 İran İslam Devrimi sonrası yaklaşık 1 milyon insanın Türkiye'ye yaptığı göç de kitlesel göç niteliğindedir ve göçmenleri Azeri, Kürt ve Fars kökenliler oluşturmaktadır. 1982 yılında, Sovyet-Afgan savaşı sebebi ile orada yaşayan birçok Türk ve onların yanı sıra Özbekler, Kazaklar ve Kırgızlar da Türkiye'ye gelmiştir. Ve ayrıca cumhuriyet döneminde Türkiye'ye yapılan kitlesel göç hareketleri ile ilgili, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü internet sayfasında şu bilgiler de yer almaktadır.

Irak tan gelen göçlerin büyük bir kısmı 1988 yılında Kuzey Irak'ta yaşanan Halepçe katliamı sonrası gerçekleşmiş, 51.542 kişiyi bulmuştur. 1991 yılındaki Körfez Savaşı sonrasında da 467.489 kişi kaçarak Türkiye'ye gelmiştir.1992-1998 yılları arasında Bosna'dan 20 bin kişi,1999 yılında Kosova'da meydana gelen olaylar sonrasında 17.746 kişi,2001 yılında Makedonya'dan 10.500 kişi (goc.gov.tr).

Suriye'de 2011 yılında başlamış olan iç huzursuzlukların kısa sürede çatışma halini alıp bir iç savaşa dönüşmesi ile 2020 yılına kadar geçen zaman zarfında yaklaşık olarak 3.6 Milyon kişi ülkesini terk edip Türkiye'ye gelmiştir.

Arap Baharının Suriye ayağı diğer ülkelerden farklı bir seyir izlemiş ve Suriye'de sınırları zorlayan bir şiddet sarmalı yaşanmış ve milyonlarca insan ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Çok kısa bir süre içerisinde milyonlarca insanın ülke dışına göç etmesi diğer komşu ülkeler yanında Türkiye'yi de büyük ölçüde etkilemiştir. Türkiye'ye göçen Suriyelilerin sayısındaki büyük artış, göçün etki alanını genişlettiği gibi göçün etkisinin derinleşmesine de neden olmuştur. Suriye'den Türkiye'ye yönelen göç akışı birçok yeni durumun ortaya çıkmasına neden olmuş, olmakta ve de olacaktır. (Ekici ve Tuncel,2015: 10)

Türkiye'nin bulunduğu jeopolitik durum (Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında) göçmenler için bir transit geçiş bölgesi niteliği taşımaktadır. Özellikle uluslararası kitlesel göçlerin yoğun Türkiye'ye yakın bölgelerde 1980'lerden bu yana çok sayıda göçmen için önemli bir durak noktası haline gelmiştir. Bu göçmenlerin çoğunluğu Asya ya da Afrika kökenli göçmenlerdir. Bu durum, İçduygu ve Sirkeci'ye (1999) göre; Türkiye'nin Birleşmiş Milletler'in 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi sınırlama koşuluyla bir aykırılık göstermektedir.

6. Bulgaristan'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Yapılan Kitlesel Göçler

Yarım asır boyunca Osmanlı İmparatorluğunun sınırları içindeyken 1877-1878 yıllarında Osmanlı-Rus savaşından sonra 1878 yılında kurulan Bulgaristan devleti kurulmuştur. Aynı yıl 1878 yılı Bulgaristan'dan Türkiye'ye ilk büyük kitlesel göçün yaşandığı dönemdir. Bulgaristan kurulduktan sonra, Bulgaristan içerisinde yaşayan Türklerin azınlık hakları yapılan antlaşmalara rağmen hiç dikkate alınmamış ve Türkler sürekli olarak göç etmeye zorlanmıştır. Temelde göçün en temel nedeni,

Bulgaristan devleti tarafından baskı görecik göçce zorlanan ve azınlık olarak görülen Türklerin sürekli nüfusunun artması her zaman için bir tehlike olarak görülmesidir (Zafer 2010). Batıdan Anadolu'ya göç hareketleri durmamış ve 1912-1913 Balkan Savaşları sonrasında özellikle Bulgaristan'dan Türklerin göç hareketleri yine başlamıştır. Bu göç hareketleri Osmanlı imparatorluğunun son döneminde girmiş olduğu I. Dünya savaşı esnasında ve Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da kitlesel göçler devam etmiştir. Çolak bu durumu şu şekilde ifade etmektedir.

Türkiye' ye yapılan göçler konusunda Bulgaristan Türklerinin durumunu, bir bakıma upuzun bir göç tarihi olarak cereyan etmiştir. Vaktiyle Anadolu'nun Rumeli'ye göç etmiş Türklerin XIX.yy'da Osmanlı Devleti'nin bölgedeki üstünlüğü yitirme geri çekilme hareketine bağlantılı olarak Balkan Türklerinin de gerisinin geriye, Anadolu'ya doğru zorunlu göç hareketi başlamıştır. Çeşitli tarihlerde Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri, kanayan bir yara gibi, XIX.yy'dan günümüze kadar sürüp gelmiştir. Göç dalgaları kimi zaman kabarmış, kimi zamanda alçalmış, ama hiç eksik olmamıştır (Çolak, 2013:115).

Bulgaristan'da yaşayan Türkler her fırsatta Anadolu'ya göç etmeye zorlanmışlardır. Göç koşulları bazen antlaşmalar bağlı olarak sükûnetle olurken bazen de zorlamalar nedeniyle çok çetin olmuştur. Parla'ya (2006) göre; Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra üç büyük göç dalgası olmuştur: İleri 1925'te Bulgaristan Türkiye arasında imzalanan Dostluk Antlaşması sonrasında; ikincisi 1950-51'de Bulgaristan'da komünist rejimin başlaması ve toprakların kamulaştırılması sonucu; üçüncü göç dalgası ise 1968'de parçalanmış ailelerin birleştirilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Özellikle 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gerçekleşen göç, en zorlusu ve insan haklarına aykırı şekilde bir zorlamayla yapılmıştır. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünün verilerine göre, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Bulgaristan'dan göç eden Türklerin yıllara göre sayısı aşağıdaki şekilde verilmiştir.

1923-1949 yılları arasında 220.085 kişi; 1950-1959 yılları arasında 154.473 kişi, 1970-1979 yılları arasında 113.562 kişi, 1980- 1989 yılları arasında 225.892 kişi, 1990-1999 yılları arasında 74.564 kişi ,2000-2007 yılları arasında 138 kişi (Akt: Erdener, 2014:140-141).

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Bulgaristan'dan ilk kitlesel göç dalgası 1925 yılında gerçekleşmiştir. Yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti, Bulgaristan hükümeti ile bir Dostluk Antlaşması imzalaması sonucunda göç dalgası 18 Ekim 1925 tarihli "Türk Bulgar İkamet Sözleşmesi" ile başlamıştır. Yapılan bu sözleşmeye göre baskılardan kaçan Bulgaristan Türklerinin göçlerine engel olunmayacak ve de göçmenler taşınabilir mallarını ve hayvanlarını diledikleri gibi yanlarında götürebileceklerdi. Bunların yanı sıra taşınamayan mallarını da göç öncesi satıp, paralarını alabileceklerdi (İnaç & Yazıcı, 2018). Bu göç hareketinin altında Bulgar baskısı ve silahlı Bulgar örgütlerinin Bulgaristan Türklerine yaptıkları zulümler gibi nedenler yatmaktadır. Bulgaristan'da yaşayan Türklere karşı azalmayan nefret, baskılar ve zulüm, Türkiye'ye yapılan göçlerin devamlılığını sağlamıştır.

1925 yılında yapılan kitlesel göç sonrası 1950'ye kadar olan süreçte de göçler aralıklı olarak devam etmiştir. Bulgaristan rejiminin "tek bir ulus yaratma" politikası doğrultusunda uygulamış olduğu asimilasyon çalışmaları ve Türk azınlığına karşı çok ağır ekonomik, psikolojik ve dinsel baskıların yıllarca sürmesi, Bulgaristan'da yaşayan Türklerin endişe duymasına neden olmuştur. Şimşir bu konuda şunları söylemektedir:

Bulgaristan Türklerinin korku ve endişelerinin yanında, bir takım asimilasyon politikalarına maruz kalmaları, onların endişelerini ikiye katlamıştır. Örneğin; Türk olan din adamları, öğretmenler, esnaf ve sanatkârlar, okul çocukları gibi önemli kitlelerin, devamlı olarak toplantılara çağırılmaları, bu kitlelere kurslar verilmesi ve bu kurslarda komünizm akımının asimile edilmesi gibi faaliyetler, zaten var olan korkuları daha da çoğaltmıştır (Akt: İnaç ve Yazıcı, 2018:82).

Bulgaristan'ın ikinci dünya savaşında Sovyetler Birliği'nin karşısında yer alması, savaşın kaybetmesiyle birlikte Sovyetler tarafından işgal edilmiştir. Böylece Bulgaristan'a komünist rejim gelmiş oldu. Komünist rejim azınlık Türkleri kendi rejimlerine büyük bir tehdit olarak gördüğü için Türkleri yıldırma politikalarını uygulamaya başladı. Hızla çoğalan Türklerin nüfusunun azaltılması gerekmektedir. Bu yüzden asimilasyon sürecini önce Türkçenin her türlü resmi kurumda konuşulmasını ve okullarda öğretilmesini yasaklamaya başladılar. Türklere ait toprakların ellerinden alınarak kooperatifleştirilmesi, dini ve kültürel sembollerin yasaklanması, o dönemin Türkiye hükümetini Bulgaristan'dan Türklerin göçü

için izin vermesine neden olmuştur. Ve sonuç olarak (Erder 2014) 1951 göçünde Bulgaristan'dan Türkiye'ye 154 bin kişi göç etmiştir. Bu göçlerin temelinde yalnızca (Parla, 2006) Bulgaristan komünist rejimine, onların Türk azınlığına karşı uyguladıkları asimilasyon politikaları değil, aynı zamanda Türkiye'deki rejime, mevcut zamandaki politik ve ekonomik değişimlere de yatmaktadır. Çebeci (1970) 1951 Bulgaristan göçünün nedenlerini şu şekilde açıklamıştır.

Bulgaristan'da 1944 yılından sonra Kızıl Ordu'nun istilasıyla yerleşen ve hâkimiyet kuran komünist rejim, Türklerin gelişmiş olan millî ve dinî değerlerini ortadan kaldırmak amacıyla plânlı bir politika takip ederek, 1947-1948 öğretim yılında Türk okullarını devletin tekeline almak suretiyle dinî eğitimi yasaklamıştır. 1959-1960 ders yılında ise Türk okulları Bulgar okulları ile birleştirilmek suretiyle kapatılmış ve doğrudan doğruya Türkçe eğitim de yasaklanmıştır. Daha sonra dinî ibadetler yasaklanmış, camiler kapatılmış hatta bayram namazı kılmak bile yasaklanmıştır. Türk kıyafetleri giymek yasaklanmış, Türkçe köy isimleri ve daha da önemlisi Türk şahıs isimleri de değiştirilmiş; hatta resmî yerlerde Türkçe konuşma yasağı getirilmiştir (Akt. Turhan, 2008: 57).

Bulgaristan hükümetinin Türkleri Bulgarlaştırma politikaları 1951 göçünden sonra da sürekli olarak devam etmiştir. Türk isimlerini değiştirmek, zaman zaman kamuya açık alanlarda Türkçe konuşmalarını yasaklamak, Türkçe yazılmış kitaplara, dergilere ve gazetelere ulaşımı yasaklamak gibi, orada yaşayan Türklere kendi kültürlerinin unutturmaya yönelik yaptırımlar uygulamıştır. Bu yaptırımlara karşı çıkan kimseler ise ya sürgüne gönderilerek ya da hapisle cezalandırılarak yıldırılmaya çalışılmıştır. Bazı camileri kapatılmış ve evlerde dini ibadet yapılmasına da yasaklama getirilmiştir. Bulgar devletinin Türkleri eritme politikası 1989 göçünden önce başlamış ve bunu Kemaloğlu (2012) şöyle dile getirmiştir.

Bulgaristan, 1984 yılının Aralık ayında ülkesinde yaşayan Türk azınlığını asimile etmek ve homojen bir Bulgar milleti yaratmak amacıyla başlattığı zorla isim değiştirme politikasını zamanla, Türkçe konuşmanın ve dini vecibelerin yerine getirilmesinin yasaklanması, bunları ihlal edenlerin sürgün edilmesi ve hatta öldürülmesi boyutuna ulaştırmıştır (Akt: Gündüz, 2013:3).

Özellikle bu zulme sesini yükselten Türk aydınları (Doktor, Öğretmen, mühendis gibi) susturulmak amacıyla işlerinden kovulmuş ve hatta aralarında öldürülenlerde olmuştur. Bunun yanında Türk çocuklara yönelik Bulgarlaştırma politikası çerçevesinde Bulgar kültürü verilmeye başlanarak asimile edilme çabaları sürdürülmüştür. Zafer (2010) bu konuda şunları söylemektedir.

Asimilasyona boyun eğmek istemeyen ve yapılan uygulamalara isyan eden pek çok Türk tutuklanmıştır. Bu kişilere sorgu sırasında işkence edilmiş, kişiler sürgün, hapis veya ölüm cezasına çarptırılmışlardır. Protestolarda yer alan her kişi, Türkiye adına çalışan birer ajan olarak ilan edilmiştir. Tutuklamaların artması sebebiyle cezaevleri dolmuş bu sebeple 1984- 1989 yılları arasında 517 kişi mahkemeye çıkarılmaksızın Belene Toplama Kampı'na yollanmıştır. Çok sayıda erkek ise askeri seferberlik bahane edilerek göreve çağırılmış ve Bulgarların yaşamakta olduğu bölgelerdeki kışlalarda belli süreler boyunca kapalı tutulmuştur. Bunların yanı sıra bazı Türkler, tek başlarına ya da aileleriyle birlikte mahkemeye çıkarılmaksızın, Bulgarların yaşamakta olduğu köylere sürülmüştür (Akt: Kahraman, 2015:5).

1989 Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan zorunlu göç kapsamında Türkler sınır kapılarına gönderilmiştir. Türkiye'ye giden Türklerin Bulgaristan hükümeti aleyhinde tüm dünyanın duyacağı kötü bir şeyler söylemelerini engellemek için her aileden bir kişinin Bulgaristan'da kalması zorunlu tutulmuştu. Bulgaristan sınır kapıları (Kapıkule ve Dereköy) 29 Mayıs 1989'da Türkiye'nin sınır kapılarını açmasıyla birlikte, Avrupa'nın en büyük göçü Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç başlamıştır. Haziran- Ağustos ayları arasında gerçekleşen göç nedeniyle (Akt: Kahraman, Konukman, 1990) 300.000'den fazla Türk göçmen Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Sürenin daha uzun olması halinde daha fazla kişinin göç etmesi olası olarak görülmekteydi.

1989 yılında insan haklarına aykırı bir şekilde sınır kapsına yönlendirilen Bulgaristan'da yaşayan Türkler, kendilerine ait olan gayrimenkullerini, mallarını orada bırakmak zorunda kalmışlardır. Ayrıca bankalarda bulunan mevduatlarını çekememişler, Bulgaristan'da ki tüm sosyal haklarında da vazgeçmek durumunda bırakılmışlardır. Bu göç birçok ailenin parçalanmasına ve aile fertlerinin bir bölümün Türkiye'ye gelirken bir bölümü Bulgaristan'da kalmışlardır. Ancak Türkiye'de de beklediğini

bulamayanlar, Bulgaristan'daki mal ve sosyal haklarını kaybetmemek için geri dönenlerin sayısı Devlet Planlama Teşkilatı'nın verilerinde aşağıdaki şekilde verilmiştir.

Göç sonucunda Türkiye'de yakınlarından beklediği ilgiyi göremeyenler, yerleşmede kararsız olanlar, sosyal haklarından vazgeçmek istemeyenler (1989'da gelen soydaşlarımızın %13'ü emekli ve %9'u engellidir) ve 80.000 parçalanmış aile fertlerinden 08.12.1989 tarihine kadar 73.615 soydaşımız Bulgaristan'a geri dönmek zorunda kalmıştır (Turhan, 2008: 59).

1989 Kasım ayında Bulgaristan'da Komünist rejimin yıkılmasıyla birlikte Türklere sosyal, siyasal, kültürel haklar verilmiştir. Yaşanan siyasal değişikliklerle birlikte, İçduygu ve Sirkeci (1999) göre; Türkiye'ye geldikten sonra umduğunu bulamayıp eski sosyal haklarına tekrar sahip olmak ya da aile bireylerinden bir kısmı Bulgaristan'da kaldığı için geri dönmek isteyen yaklaşık 125 bin kişi yaşanan değişikliklerin de verdiği umutla 1990 yılı içerisinde Bulgaristan'a geri dönmüştür.

7. Sonuç

Göç hareketliliği insanlığın geçmişi kadar eski bir olgudur. Temelde insanların yer değiştirmesi şeklinde gerçekleşen göç eylemleri, farklı nedenlere dayanmaktadır. Buna bağlı olarak göç eylemlerinin çeşitliliği ortaya çıkmaktadır. Her göç eyleminin sonucunda hem göç eden hem de göçe hedef eden toplumlarda sosyal, siyasal ve ekonomik sorunların oluşması kaçınılmazdır. Özellikle kitlesel göç hareketliliği tüm ulusları ilgilendirmektedir. Bu nedenle, göç hareketliliğine kaynaklık eden sorunların önceden belirlenerek, uluslararası kuruluşların desteği ile çözüm yolu bulunması, göç hareketliliğinin yarattığı sosyal yaralanmaların azalmasına katkı sunacaktır.

Dünyada bilinen ilk kitlesel Kavimler Göç eyleminden bu yana yaşanan ve yaşanmakta olan çokça kitlesel göçler vardır. Bu göçlerin büyük bir çoğunluğu başlangıçta çevresel nedenlere dayanmaktayken, zamanla kitlesel göçlerin oluşumuna dinsel ve etnik çatışmaların yaşandığı savaşlar kaynaklık etmiştir. Son yüzyılda ise, küreselleşmenin de beraberinde getirdiği ekonomik nedenlere dayalı kitlesel göçler yaşanmaktadır. Bu göç eylemleri genelde üçüncü dünya ülkelerinin bulunduğu doğudan gelişmiş ülkelerin bulunduğu batıya doğru, olmaktadır. Bu durumdan Türkiye, hem Osmanlı döneminde hem de Cumhuriyet döneminde göç alan, veren ve batı ülkelerine transit geçiş için uygun bir coğrafya konumunda olduğu için

oldukça etkilenmektedir. Bu anlamda Türkiye gerekli göç ve uyum politikaları oluşturmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasıyla birlikte Balkanlarda daha önce Osmanlı himayesinde bulunan birçok ulus devlet kurulmuştur. Bunlardan bir tanesi de Bulgaristan'dır. Osmanlı'nın yayılmacı politikasına paralel yüzyıllar önce Balkanlara göç eden Türkler, Bulgaristan devletinin kurulmasıyla birlikte, kitlesel olarak farklı sosyo-kültürel yapıya sahip oldukları için Anadolu topraklarına beş büyük kitlesel olarak zorunlu göç yaptırmışlardır. Bunlardan üç tanesi Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra gerçekleşmiştir. Avrupa topraklarında gerçekleşen bu göçlerin diğer uluslararası kitlesel göçlerden farkı, ekonomik olmayıp batıdan doğuya doğru oluşu, ve sosyo-kültürel ve kimlik kaybına uğramama nedenine dayalı olmasıdır. Bu nedenle, insan haklarına aykırı olarak Bulgaristan'dan Türkiye'ye zorla yaptırılan kitlesel göçlerin çok detaylı bir şekilde araştırılması ve irdelenmesi gerekmektedir.

1925 ve 1951 olan kitlesel göçlerin yanında özellikle 1989'da Bulgaristan'dan Türkiye'ye olan göç, kitlesel bağlamda en büyük ve kapsamlı zorunlu göç hareketliliğidir. Dönemin Bulgaristan hükümetinin Türk azınlığa karşı uygulamış olduğu asimilasyon politikası ve buna karşı verilen mücadeleler uluslararası alanda karşılığını bulamamıştır. Sonunda tüm insan hakları ihlallerine karşın, kültürel ve dini kimliklerini kaybetmemek adına karayolu üzerinden yüzbinlerce Türk, tüm mal varlıklarını, bazı sevdiklerini Bulgaristan'da bırakmak zorunda kalmış ve Türkiye'ye kitlesel bir göç gerçekleştirmiştir. Sınır kentleri özellikle Edirne ve Kırklareli illeri bu büyük göçten oldukça çok etkilenmiştir. Bu bağlamda ayrıca yapılacak çalışmalarla Edirne'de göçün etkilerinin her alanda araştırılması kentin Balkanlarda bulunduğu coğrafik konumundan ve demografik yapısından ötürü büyük önem taşımaktadır. Ayrıca bu tür araştırmalar, Avrupa Birliği'ne üye iki tane ülkeye kara ve deniz sınırı olan Edirne için hayati önem taşımaktadır. Çünkü halen kitlesel göçlere sahne olan Edirne için özel bir göç politikasının oluşturulması, gerek şehrin kamu güvenliği açısından gerekse göçmenlerin insancıl ihtiyaçlarının karşılanması açısından gerekli bir durumdur.

Bulgaristan'da yaşayan Türkler yıllar boyunca, etnik kimliklerini kaybedip Bulgarlaştırma politikası doğrultusunda yapılan dinsel, kültürel, psikolojik asimilasyon çalışmaları ve ekonomik alanda yaşadıkları büyük baskılar ile yaşadıkları yeri terk edip, Türkiye'ye göçe zorlanmıştır. Bu göç sırasında göçmenlerin mallarının yanı sıra, manevi değerleri

de gasp edilmiş olup, Türkiye'ye maddi ve manevi olarak oldukça kötü durumda ulaşımlardır. Ayrıca Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılmış olan her kitlesel göçten sonra, orada yaşayan Türk azınlığına yapılan baskılar ve zulümler dozunu arttırarak devam etmiş ve bir sonraki kitlesel yeni bir göç dalgalarına zemin hazırlamıştır.

8. Kaynakça

- Asutay, Hikmet (2015). "Göçmen Edebiyatı- Yazarlar Sözlüğü. Almanya'da yazan ve yaşayan Türk-Alman Edebiyatı Yazarları" Paradigma-Akademi, Yayınları
- Cebeci, A (1989). "Bulgaristan'dan Gelen Soydaşlarımız Uyum Sıkıntısı Çekmektedirler" Türk Yurdu Dergisi, Yıl:9, Sayı: 28, s. 49-52.
- Çavuşoğlu, Halim(2007), "Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri", Bilig, sayı:41, s.123-154
- Çetin, İhsan (2017). Yeni Kavimler Göçü: Küresel Dönemde Göçmen Akını", Düşünce Dergisi, Kültür Ocağı Vakfı (KOCAV), KOCAV Yayıncılık, Sayı 6. , s.34.
- Çetin, Turhan (2008). "Bulgaristan'daki Soydaşlarımızın Türkiye'ye Göç Etme Süreçlerini Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies, Cilt: VIII, Sayı 1, Sayfa: 55-75, İzmir
- Çolak, Filiz (2013). "Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)", Tarih Okulu The History Scholl, İlkbahar-Yaz 2013 Spring-Summer 2013,Sayı XIV, ss. 113-145.
- Ekici, Süleyman & Tuncel, Gökhan (2015). "Göç ve İnsan", Birey ve Toplum Dergisi, Cilt:5 Sayı: 9, s. 9-22
- Ertan, Kuvılcım Akkoyunlu & Ertan, Birol (2017). "Türkiye'nin Göç Politikası", İktisat ve Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar, Cilt:1, Sayı: 2, s. 7-39
- Gündüz, Ali Osman (2013). "Bulgaristan'dan Türkiye'ye Türk Göçü (1989 Örneği)", Kırklareli Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, (Kasım 2013) <http://kirkbal.kirklareli.edu.tr/0144152275/arastirma-yazilari.html>
- İçduygu, Ahmet & Erder, Sema & Gençkaya, Ömer Faruk (2014). "Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere", MİReKoç Proje Raporları 1/2014, Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, İstanbul
- İçduygu, Ahmet & Sirkeci, İbrahim (1999). "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri", M. Celal, (Ed.), 75 yılda köylerden şehirlere içinde (249-268). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- İnaç, Hüsamettin & Yazıcı, Betül(2018), "Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler, Bulgaristan Diasporası ve Uluslaşma, Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:4, s.77-93
- Kahraman, Özlem (2015). "1989 Bulgaristan Zorunlu Göçünü Yaşamış Aileler ile Göç Yaşantısı Olmayan Ailelerin Şema Modeli Açısından İncelenmesi", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Koçak, Orhan & Gündüz, R.Demet (2016). "Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak

- İçerilmelerine Etkisi”, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:7 Sayı:12, s.66-91
- Oral, Belgin & Çetinkaya, Fevziye (2017)). “ Sosyolojik Bir Olgu Olarak Göç Tanımı, Nedenleri ve Göç Kuramları”, Türkiye Klinikleri J Public Health-Special Topics, 3(1):1-83
- Öztaş, Cemal & Zengin, Eyüp (2006). “Göç ve Azerbaycan”, Uluslararası Göç Sempozyumu, 8-11 Aralık 2005, s. 301-313, Sistem Matbaacılık, İstanbul
- Parla, A. (2006). “Longing, belonging and locations of homeland among Turkish immigrants from Bulgaria”, Southeast European and Black Sea Studies, 6 (4), 543-557.
- Sarıkoçuncu Değerli, Esra & Karakuzu, Hasan(2016), “1950-1951 Yıllarında Bulgaristan’dan Türkiye’ye Türk Göçü”, Akademik Bakış Dergisi, Sayı:57, s.313-342
- Taşkın, Deniz (2014). “Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye”, TSA / Yıl: 18 Sayı: 1, s. 175-204
- Uluslararası Göç Örgütü (2011). “Göç Terimleri Sözlüğü”, Editörler Perruchoud, Richard & Redpath – Cross, Jillyanne, 2. Baskı, No:31
- Yalçın, Cemal (2004). Göç Sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Zafer, Z. (2010). “Bulgaristan Türklerinin 1984-1989 Eritme Politikasına Karşı Direnişi”, Gazi Akademik Bakış, 3 (6), 27-44.

İnternet Kaynakları

- BM Küresel Göç İstatistikleri,
<http://esa.un.org/unmigration/wallchart2013.htm>,
(Erişim tarihi 17.02.2015).
- https://tasam.org/tr-TR/Icerik/3720/1989_bulgaristan_gocmenleri_ve_sorunlari (Erişim Tarihi 09.04.2020).
- <http://bursagocmuzesi.com/cumhuriyet-doneminde-balkan-gocleri/> (ErişimTarihi:18.04.2020).